

Anaokuluna Devam Eden Çocukların Akran Şiddetine Maruz Kalma, Akran Şiddeti Uygulama Düzeyleri ve İlişkili Etmenler

Levels of Peer Victimization Exposure and Peer Victimization Application among Kindergarten Children, and Related Factors

Dilek Avcı¹, Kevser Tarı Selçuk¹, Serap Kaynak²

¹Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Balıkesir, Türkiye

²Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik Bölümü, Balıkesir, Türkiye

ÖZ

GİRİŞ ve AMAÇ: Bu çalışmada anaokuluna devam eden çocukların akran şiddetine maruz kalma, akran şiddeti uygulama düzeylerinin ve ilişkili etmenlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM ve GEREÇLER: Kesitsel tipteki araştırma 4-6 yaş grubu 391 çocukla yürütülmüştür. Veriler Tanıtıcı Bilgi Formu, Akran Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği, Akran Şiddeti Uygulama Ölçeğiyle toplanmıştır. Değerlendirmede tanımlayıcı istatistikler, Kolmogrow Smirnow testi, t testi, Tek Yönlü Varyans analizi ve Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır.

BULGULAR: Araştırmada öğretmen bildirimine göre çocukların Akran Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği puan ortalaması 4.67 ± 1.08 , Akran Şiddeti Uygulama Ölçeği puan ortalaması 4.58 ± 1.10 'dur. Akran şiddetine maruz kalma ile akran şiddeti uygulama arasında pozitif yönde orta düzeyde ilişki olduğu saptanmıştır ($r: 0.510, p < 0.001$). Ayrıca erkek, ebeveyn eğitim düzeyi düşük, ebeveyn tutumu baskıcı olan, babası çalışmayan, parçalanmış aile yapısına sahip çocukların akran şiddetine maruz kalma ve akran şiddeti uygulama puan ortalamaları anlamlı düzeyde yüksektir ($p < 0.05$).

TARTIŞMA ve SONUÇ: Anaokuluna devam eden çocukların akran şiddetine maruz kalma, akran şiddeti uygulama düzeyleri cinsiyet ve aile özellikleri ile ilişkilidir. Bu doğrultuda akran şiddetini önlemeye yönelik aile ve öğretmenleri de içeren müdahale programları hazırlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: anaokulu, çocuk, akran şiddeti

ABSTRACT

INTRODUCTION: In this study, it was aimed to determine the levels of peer victimization exposure and peer victimization application among kindergarten children, and related factors.

METHODS: The cross-sectional study was conducted with 391 4-6 year-old children. Data were collected using the Personal Information Form, Peer Victimization Scale, Peer Victimization Application Scale. To perform the analysis, descriptive statistics, Kolmogrow Smirnow test, t test, one way ANOVA and Pearson correlation analysis were used.

RESULTS: Based on the teachers' report in the research, the mean score was 4.67 ± 1.08 for the Peer Victimization Scale and 4.58 ± 1.10 for the Peer Victimization Application Scale. A positive moderate correlation was determined between peer victimization exposure and peer victimization application ($r: 0.510, p < 0.001$). In addition, of the children, boys, those whose parents had a low education level or displayed repressive attitudes, those having unemployed fathers, and those having a broken family were obtained significantly higher scores from the Peer Victimization Scale and the Peer Victimization Application Scale ($p < 0.05$).

DISCUSSION and CONCLUSION: Peer victimization exposure and peer victimization application levels of kindergarten children are closely related to their genders and family characteristics. Considering this, intervention programs aiming to prevent peer victimization should be prepared and these programs should include children's families and teachers.

Keywords: kindergarten, child, peer victimization

İletişim / Correspondence:

Dr. Dilek Avcı

Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Balıkesir, Türkiye

E-mail: davci@bandirma.edu.tr

Başvuru Tarihi: 05.03.2018

Kabul Tarihi: 03.06.2018

GİRİŞ

Okul öncesi dönem, çocukların fizyolojik, bilişsel, duyuşsal gelişimlerinin en hızlı olduğu ve çocuklara temel bilgi, beceri, tutumların kazandırıldığı bir dönemdir (1-3). Günümüzde sosyal hayatta meydana gelen değişimler okul öncesi eğitime başlama yaşının düşmesine ve çocukların daha erken yaşta alışılmış anne-baba ilişkisinden akran etkileşimli bir ilişkiye geçmesine yol açmaktadır. Erken çocukluk dönemindeki akran ilişkileri, çocukların yaşamı boyunca tüm gelişim alanlarında farklı işlevlere ve etkilere sahip önemli bir belirleyicidir (3-6). Okul öncesi dönemde akranlarla yaşanan etkileşimler sonucunda farklı akran ilişki türleri ortaya çıkabilmektedir (2,7-9). Akran şiddeti (akran zorbalığı) bu ilişki türlerinden birisidir. Okullardaki akran şiddeti, çocuk sağlığı ve gelişimini tehdit eden, önemli olumsuz etkileri olan, ciddi ve karmaşık bir halk sağlığı sorunudur (6,10-12).

Akran şiddeti, bir ya da bir kaç çocuğun başka bir çocuğa kasıtlı olarak yaptıkları, sürekliliği olan, güç dengesizliğinin baskın olduğu saldırgan davranış tipi olarak tanımlanmaktadır (6,13). Akran şiddeti, fiziksel (vurma, itme, tekmeleme, çimdikleme), sözel (hakaret, küfür etme), ilişkisel (tehdit etme, dışlama, dedikodu) şekilde olabilmekte ve çocuklar zorba veya kurban rolleriyle akran şiddeti içinde yer alabilmektedirler (2,9,11,14,15). Kendinden güçsüz kişilere sürekli zarar verme niyetiyle şiddette bulunan kişiler zorba, şiddete maruz kalan kişi ise kurban olarak nitelendirilmektedir (8,9). Literatürde okul öncesi dönemdeki çocukların yaklaşık %4–27'sinin zorba, kurban veya zorba-kurban olarak akran şiddeti içinde yer aldığı bildirilmektedir (1,15-17).

Akran şiddeti uygulayan çocukların akranlarına kıyasla bilişsel, duyuşsal becerilerinin yetersiz olduğu, ancak fiziksel olarak daha güçlü oldukları belirtilmektedir (9,14,18). Zorbalık, akranlar tarafından reddedilme, sevilmeme, akademik başarısızlık, dikkat eksikliği, öz kontrol yetersizliği ve uyum problemlerine neden olmaktadır (2,6,9,11,19). Ayrıca okul öncesi dönemde başlayan akran şiddeti sonraki dönemlerde şiddetin diğer türleri, madde bağımlılığı, kişilik bozukluğu ve suç davranışı açısından risk oluşturmaktadır (1,20,21). Diğer taraftan akran şiddetine maruz kalma

kurbanların psiko-sosyal gelişimini olumsuz etkileyen bir problemdir. Akran şiddetine maruz kalma, çocuklarda yalnızlık, kaygı, düşük benlik sayısı, depresyon, yakın arkadaşlıklar kuramama, akademik başarısızlık, dikkat eksikliği, okulu bırakma, sosyal fobi, enürezis, saldırganlık gibi duyuşsal-davranışsal sorunlara, psikosomatik belirtilere ve fiziksel hastalıklara neden olabilmektedir (7,10,14,21,22). Ayrıca zorba-kurban olarak adlandırılan akran şiddetinde hem zorba hem de kurban olarak yer alan çocuklar ise ilerideki yaşamlarında duyuşsal ve davranışsal problemler açısından yüksek risk taşımaktadırlar (9,16,23).

Okullarda akran şiddeti yaygınlığının artmasına, zorba/kurban problemlerine artan ilgiye rağmen çalışmaların çoğunlukla daha ileri kademedeki çocuklar üzerine yoğunlaştığı, okul öncesi dönemde akran şiddetinin ortaya çıkışı ve gelişimi hakkında kanıtların yetersiz olduğu bildirilmektedir (1,6,16). Araştırmaların sınırlı olmasının küçük çocuklarda akran şiddetinin ve ilişkili etmenlerin belirlenmesinde yaşanan zorluklar ve uygun ölçüm araçlarının yetersizliği olduğu belirtilmektedir (15). Ülkemizde de okul öncesi dönemle ilgili araştırmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir (3,12,24-26). Oysaki okul öncesi dönemdeki olumsuz akran ilişkileri çocuğun yaşam boyu psiko-sosyal uyumunu etkileyerek psikopatoloji gelişimine zemin hazırlamaktadır (6,10,11). Bu nedenle akran şiddetinin önlenmesi için okul yöneticileri, okul rehberlik servisi, öğretmenler, hemşireler ve gerektiğinde hekimden oluşan çok disiplinli bir ekip yaklaşımı gerekmektedir (27,28). Hemşireler çocuğun fiziksel ve psikososyal değerlendirmesini yaparak akran şiddetini belirlemede en iyi konumda olan sağlık elamanlarıdır. Çocukların sağlığının korunması ve geliştirilmesi için akran şiddetine karşı farkındalık oluşturulması, risk faktörlerinin tanımlanması, ailelerin ve okul çalışanlarının eğitilmesi, yüksek risk oluşturan grupların belirlenmesi, kanıta dayalı önleme/müdahale programlarının geliştirilmesi ve uygulanması okul ve toplum ruh sağlığı hemşirelerinin sorumlulukları arasındadır (29,30). Akran şiddetini önleme/müdahale çalışmalarının yapılabilmesi için öncelikle mevcut durumun ortaya konulduğu araştırmaların artırılması önem taşımaktadır. Bu nedenle araştırmada anaokuluna devam eden çocukların akran şiddetine maruz kalma, akran

şiddeti uygulama düzeylerinin ve ilişkili etmenlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Tipi, Evren ve Örneklem Yöntemi

Kesitsel tipteki araştırmanın evrenini Şubat-Mart 2017 tarihleri arasında Balıkesir ili Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı dört anaokuluna devam eden 4–6 yaş grubu 470 çocuk oluşturmuştur. Araştırmada örnek büyüklüğü hesaplanmamış, evrenin tümüne ulaşmak hedeflenmiştir. Öğretmeni araştırmaya katılmayı kabul eden ve çocukları en az 6 aydır tanıyan (19 öğretmen), eksik verisi bulunmayan, ailesi onam veren 391 çocuk araştırma grubunu oluşturmuş ve katılım oranı %83.1 olarak hesaplanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler çocuk ve aileye ilişkin tanıtıcı bilgileri içeren Kişisel Bilgi Formu, Akran Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği ve Akran Şiddeti Uygulama Ölçeği ile toplanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Formda çocuğun yaşı, cinsiyeti, kardeş sayısı, herhangi bir hastalık varlığı, anne-babanın yaşı, eğitim düzeyi, mesleği, tutumu, aile tipi ve algılanan gelir düzeyi gibi sosyodemografik özellikleri içeren 15 soru yer almaktadır.

Akran Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği: 5–6 yaşındaki çocukların akran şiddetine maruz kalma durumlarını belirlemek için Ladd ve Kochenderfer-Ladd tarafından geliştirilen bir ölçme aracı olup, öğretmenler tarafından doldurulmaktadır (31). Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması 5–6 yaşındaki çocuklar için Gülay ve Önder tarafından 2009 yılında, 4 yaşındaki çocuklar için Ogelman ve arkadaşları tarafından 2015 yılında yapılmıştır. Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasında Cronbach alfa katsayısı 5–6 yaşındaki çocuklar için 0.73, 4 yaşındaki çocuklar için 0.70 olarak belirtilmiştir. Ölçekte dört madde bulunmaktadır, her madde “tamamen uygun”, “bazen uygun”, “uygun değil” ifadeleriyle değerlendirilmektedir. Ölçme aracında alt boyut bulunmamakta, toplam puan üzerinden değerlendirme yapılmaktadır. Ölçekten alınabilecek puan aralığı 0–8 arasında değişmekte olup, alınan

puanın yüksekliği çocukların akran şiddetine maruz kalma düzeyindeki artışı göstermektedir (32,33). Bu araştırma kapsamında ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0.75 olarak belirlenmiştir.

Akran Şiddeti Uygulama Ölçeği: Çocukların akran şiddeti uygulama düzeylerini belirlemek amacıyla Akran Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği esas alınarak Ogelman ve Sarıkaya tarafından 2016'da geliştirilmiş, Cronbach alfa katsayısı 0.75 olarak bildirilmiştir. Ölçek okul öncesi eğitimi öğretmenleri tarafından doldurulmaktadır. Ölçekte akran şiddetine maruz kalma ölçeğinin dört maddesine paralel olarak geliştirilen dört madde bulunmakta ve her madde “tamamen uygun”, “bazen uygun”, “uygun değil” ifadeleriyle değerlendirilmektedir. Ölçme aracında alt boyut bulunmamakta, toplam puan üzerinden değerlendirme yapılmaktadır. Ölçekten alınabilecek puan aralığı 0–8 arasında değişmekte olup, alınan puanın yüksekliği çocukların akran şiddeti uygulama düzeyindeki artışı göstermektedir (26). Bu araştırma kapsamında ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0.77 olarak hesaplanmıştır.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırma öncesi İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden ve araştırmanın yapıldığı ilde bulunan yerel etik kuruldan gerekli izinler alınmıştır (16/02/2017 tarih, 44 sayılı karar). Veri toplama işlemine başlamadan önce çocukların ailelerine ve öğretmenlerine araştırmanın amacı hakkında bilgi verilerek araştırmaya katılmayı kabul ettiklerine dair yazılı onamları alınmıştır.

Verilerin Değerlendirilmesi

Veriler SPSS 18.0 istatistik paket programında değerlendirilmiştir. Kolmogorow Smirnov testine göre veriler normal dağılım ($p>0.05$) gösterdiği için değişkenlerin karşılaştırılmasında t testi, tek yönlü varyans analizi (post-hoc olarak Tukey testi) kullanılmıştır. Akran şiddetine maruz kalma ile akran şiddeti uygulama düzeyi arasındaki ilişkinin saptanması amacıyla ise Pearson korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Anlamlılık düzeyi olarak $p<0.05$ değeri kabul edilmiştir.

BULGULAR

Araştırma grubunun %51.7'si kızlardan ve %35.3'ü 5 yaş grubu çocuklardan oluşmaktadır. Anne ve babası üniversite mezunu olan çocukların oranı sırasıyla %34.0, %35.3'tür. Çocukların %49.9'unun annesi ve %96.7'sinin babası çalışmaktadır. Çocukların %87.2'si çekirdek aile yapısına sahip olup, %72.9'unun ailesi gelir düzeyini orta olarak ifade etmektedir. Çocukların %40.4'ünün annesi demokratik ve %40.7'sinin babası aşırı koruyucu ebeveyn tutumuna sahiptir.

Araştırmada öğretmen bildirimine göre çocukların Akran Şiddetine Maruz Kalma ve Akran Şiddeti Uygulama Ölçeklerinden aldıkları puan ortalamaları sırasıyla 4.67 ± 1.08 , 4.58 ± 1.10 'dur (Tablo 1).

Tablo 1. Çocukların akran şiddetine maruz kalma ve akran şiddeti uygulama puan ortalamaları

Değişkenler	$\bar{X} \pm sd^*$	Min - Mak	Puan Aralığı
Akran şiddetine maruz kalma	4.67 ± 1.08	0-8	0-8
Akran şiddeti uygulama	4.58 ± 1.10	0-8	0-8

* $X \pm sd$: Ortalama $\pm$ standart sapma

Tablo 2'de Çocukların Akran Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği puan ortalamalarının bazı özelliklere göre dağılımı yer almaktadır. Buna göre erkek çocuklarda, anne ve babası ilkököl mezunu olanlarda, babası gelir getiren bir işte çalışmayanlarda, parçalanmış aile yapısına sahip olanlarda, ebeveyni baskıcı tutuma sahip olanlarda belirtilen özelliklerin diğer kategorilerine göre Akran Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği puan ortalaması istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksektir ($p < 0.05$).

Tablo 2. Çocukların bazı özelliklere göre akran şiddetine maruz kalma puan ortalamalarının dağılımı

Değişkenler	n	$X \pm sd$	t / F	p
Cinsiyet¹				
Kız	202	4.53 ± 0.95	2.365	0.018
Erkek	189	4.79 ± 1.20		
Yaş²				
($X \pm sd$: 5.01 ± 0.81)	124	4.66 ± 1.03	0.102	0.903
4 yaş	138	4.63 ± 1.08		
5 yaş	129	4.69 ± 1.15		
6 yaş				
Anne Eğitim				
Düzeği ²	86	4.94 ± 1.48	31.606	0.014
İlkokul	59	4.81 ± 1.34		
Ortaokul	113	4.57 ± 0.88		
Lise	133	4.49 ± 0.73		
Üniversite				
Anne Çalışma Durumu¹				
Çalışıyor	195	4.60 ± 0.86	1.176	0.240
Çalışmıyor	196	4.72 ± 1.27		
Baba Eğitim				
Düzeği ²	78	5.05 ± 1.64	5.609	0.001
İlkokul	54	4.53 ± 0.81		
Ortaokul	121	4.71 ± 1.04		
Lise	138	4.44 ± 0.71		
Üniversite				
Baba Çalışma Durumu¹				
Çalışıyor	378	4.61 ± 0.98	5.460	<.001
Çalışmıyor	13	6.23 ± 2.24		
Aile Tipi²				
Çekirdek aile	341	4.61 ± 1.01	7.901	<.001
Geniş aile	28	4.57 ± 0.79		
Parçalanmış aile	22	5.45 ± 2.04		
Annenin Tutumu²				
Aşırı koruyucu	147	4.59 ± 1.08	7.856	<.001
Baskıcı	51	5.25 ± 1.35		
Demokratik	158	4.48 ± 0.69		
Tutarsız/ ilgisiz	35	4.94 ± 1.69		
Babanın Tutumu²				
Aşırı koruyucu	159	4.69 ± 1.19	3.583	0.014
Baskıcı	43	5.01 ± 1.44		
Demokratik	157	4.49 ± 0.68		
Tutarsız/ ilgisiz	32	4.93 ± 1.41		
Algılanan Gelir Düzeyi²				
İyi	86	4.63 ± 1.21	1.686	0.187
Orta	285	4.64 ± 1.03		
Kötü	20	5.10 ± 1.29		

1t testi, 2Tek Yönlü Varyans Analizi

Çocukların Akran Şiddeti Uygulama Ölçeği puan ortalamalarının bazı özelliklere göre dağılımı Tablo 3'te verilmiştir. Buna göre erkek çocuklarda, anne ve babası ilkököl mezunu olanlarda, babası gelir getiren bir işte çalışmayanlarda, parçalanmış aile yapısına sahip olanlarda, ebeveyni baskıcı tutuma sahip olanlarda belirtilen özelliklerin diğer kategorilerine göre Akran Şiddeti Uygulama Ölçeği

puan ortalaması istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksektir ($p<0.05$).

Tablo 3. Çocukların bazı özelliklere göre akran şiddeti uygulama puan ortalamalarının dağılımı

Değişkenler	n	X ± sd	t / F	p
Cinsiyet¹				
Kız	202	4.41±0.88	2.985	0.003
Erkek	189	4.74±1.27		
Yaş²				
4 yaş	124	4.64±0.94	0.361	0.697
5 yaş	138	4.54±1.09		
6 yaş	129	4.54±1.25		
Anne Eğitim Düzeyi²				
İlkokul	86	4.96±1.66	5.484	0.001
Ortaokul	59	4.71±1.09		
Lise	113	4.37±0.79		
Üniversite	133	4.45±0.78		
Anne Çalışma Durumu¹				
Çalışıyor	195	4.54±0.98	0.569	0.570
Çalışmıyor	196	4.60±1.20		
Baba Eğitim Düzeyi²				
İlkokul	78	4.97±1.81	5.056	0.002
Ortaokul	54	4.55±0.91		
Lise	121	4.55±0.87		
Üniversite	138	4.37±0.72		
Baba Çalışma Durumu¹				
Çalışıyor	378	4.50±0.97	6.897	<.001
Çalışmıyor	13	6.53±2.26		
Aile Tipi²				
Çekirdek aile	341	4.52±0.92	24.842	<.001
Geniş aile	28	4.14±0.35		
Parçalanmış aile	22	6.04±2.43		
Annenin Tutumu²				
Aşırı koruyucu	147	4.45±0.76	15.714	<.001
Baskıcı	51	5.54±2.18		
Demokratik	158	4.34±0.67		
Tutarsız/ilgisiz	35	4.98±1.43		
Babanın Tutumu²				
Aşırı koruyucu	159	4.51±1.03	4.213	0.006
Baskıcı	43	5.09±1.48		
Demokratik	157	4.42±0.81		
Tutarsız/ilgisiz	32	4.86±1.68		
Algılanan Gelir Düzeyi²				
İyi	86	4.43±0.74	1.8106	1.165
Orta	285	4.58±1.15		
Kötü	20	4.95±1.53		

¹t testi, ²Tek Yönlü Varyans Analizi

Çocukların akran şiddetine maruz kalma ve akran şiddeti uygulama düzeyleri arasındaki ilişki Tablo 4'te yer almaktadır. Buna göre akran şiddetine maruz kalma ile akran şiddeti uygulama düzeyleri arasında pozitif yönde orta düzeyde ilişki olduğu saptanmıştır ($r:0.510$, $p<0.001$).

Tablo 4. Çocuklarda akran şiddetine maruz kalma ve akran şiddeti uygulama düzeyi arasındaki ilişki

Değişkenler	1	2
1.Akran şiddetine maruz kalma	1	
2.Akran şiddeti uygulama	0.510**	1

** $p<0.001$

TARTIŞMA

Anaokuluna devam eden çocukların akran şiddetine maruz kalma, akran şiddeti uygulama düzeyleri ile ilişkili etmenlerin belirlenmesi amaçlanan bu çalışmada öğretmen bildirimine göre çocukların akran şiddeti uygulama ve akran şiddetine maruz kalma puanlarının orta düzeyde olduğu saptanmıştır. Bu bulgunun aynı ölçüm aracı kullanılarak yapılan çalışma sonuçlarıyla uyumlu olduğu söylenebilir (3, 26, 34). Bunun yanı sıra farklı ölçüm araçlarıyla yapılan çalışmalarda okul öncesi dönemdeki çocukların hafif ve orta düzeyde zorba, kurban veya zorba-kurban olarak akran şiddeti içinde yer aldığı bildirilmektedir (1,16). Ancak şiddetin düzeyi hafif bile olsa sürekli olarak zorba veya kurban rolü ile akran şiddeti içinde olmak çocukların psikososyal gelişimlerini olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle okul öncesi dönemdeki çocukların akran şiddeti açısından risk altında oldukları ve göz ardı edilmemeleri gerektiği söylenebilir.

Çalışmanın diğer boyutu olan akran şiddeti ile ilişkili faktörler incelendiğinde erkek çocukların kızlara oranla hem akran şiddetine maruz kalma hem de akran şiddeti uygulama puan ortalamalarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Literatürde cinsiyetin akran şiddetini etkileyen önemli bir etmen olduğu ve bu çalışmayla uyumlu olarak erkeklerin kızlardan daha fazla akran şiddetine maruz kaldığı ve şiddet uyguladığı belirtilmektedir (3,35,36). Bu farklılığın erkek çocukların kız çocuklara oranla daha hareketli olmaları, fiziksel güçlerinin daha fazla olması, toplumun erkek çocuklarına yüklediği cinsiyet rolü

ve erkeklerin saldırgan davranışlarının pekiştirilmesi ile ilgili olduğu söylenebilir. Diğer taraftan bazı çalışmalarda ise cinsiyete göre arkan şiddeti uygulama ve maruz kalma sıklığının farklılaşmadığı, ancak şiddet türünün değiştiği, özellikle erkeklerde fiziksel, kızlarda ilişkisel zorbalığın daha sık görüldüğü saptanmıştır (26,37,38). Cinsiyetler arasındaki bu farklılığın öğretmen görüşlerinden ziyade gözlem yöntemiyle daha net ortaya konulabileceği vurgulanmaktadır (35). Bu çalışmada öğretmen görüşlerine dayalı olarak arkan şiddeti belirlenmiştir. Çalışmada erkeklerde kızlara oranla arkan şiddetinin daha fazla görülmesinin nedeni fiziksel zorbalığın ilişkisel zorbalığa göre daha kolay fark edilmesi, ilişkisel zorbalığın daha masum görülmesi ve dolayısıyla öğretmenlerin fiziksel zorbalığa daha çok odaklanmaları ile açıklanabilir.

Çocuklarda arkan şiddetinin ortaya çıkmasına neden olan önemli değişkenlerden birisi de aileye ilişkin özelliklerdir. Arkan şiddetinin ortaya çıkmasında çocuğun genetik özellikleri, anne-baba-çocuk arasındaki karşılıklı etkileşimin rolü çok önemlidir (7,39). Ebeveyn eğitim düzeyinin düşük olması, anne-baba arasındaki anlaşmazlıklar, çocuğun stresli bir aile ortamı içinde yetişmesi, baskıcı ebeveyn tutumu, çocuğun ihmal-istismar edilmesi, şiddete maruz kalması, yoksulluk, boşanma gibi nedenler çocuklarda zorba veya kurban davranışlarına yol açabilmektedir (7,34,40). Bu çalışmada ebeveyn eğitim düzeyi düşük olan çocukların arkan şiddetine maruz kalma ve arkan şiddeti uygulama puan ortalamaları daha yüksektir. Yapılan çalışmalarda düşük eğitime sahip ebeveynlerin çocuklarına cezalandırıcı ve tutarsız disiplin uyguladıkları, baskıcı tutum sergiledikleri, olumsuz rol modeli oldukları, çocukların duygusal ve sosyal becerilerinin yetersiz olduğu, maruz kaldıkları istismar durumlarını arkanlarına şiddet uygulayarak veya şiddete maruz kalarak yansıttıkları bildirilmektedir (7,41,42). Nitekim bu çalışmada da literatürle uyumlu olarak ebeveyni baskıcı tutuma sahip çocukların zorba veya kurban olma düzeyleri daha yüksek bulunmuştur (18,40,42). Ayrıca çalışmada babası çalışmayan çocukların hem şiddete maruz kalma hem de şiddet uygulama puan ortalamalarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Literatürde düşük sosyo-ekonomik düzeyin olumsuz ebeveyn davranışlarını artırdığı ve ebeveyn-çocuk

arasındaki olumsuz etkileşimin ise arkan şiddetiyle ilişkili olduğu belirtilmektedir (42-44). Bu çalışmada anlamlı olmamakla birlikte ekonomik düzeyi kötü ailede yaşayan çocukların arkan şiddeti uygulama ve şiddete maruz kalma puanlarının yüksek olması bu sonucu destekler niteliktedir. Bu sonuçlar anne-babanın özelliklerinin ve ebeveynlik davranışlarının çocuklar üzerindeki etkisini ve önemini ortaya koymaktadır.

Çocukların içinde buldukları aile yapısı da onların davranışlarına yön veren önemli bir etmendir. Bu çalışmada literatürle uyumlu olarak parçalanmış aile yapısına sahip çocuklarda arkan şiddetine maruz kalma ve şiddet uygulama puan ortalamaları daha yüksektir (40,45). Boşanma hem çocuklar hem de ebeveynler için oldukça zor ve stresli bir süreçtir. Parçalanmış ailelerde velayeti alan ebeveynin sosyal, ekonomik, psikolojik problemlerle ve çocuğun bakımıyla ilgili pek çok sorunla karşılaşması baskıcı ebeveynlik tutumuna, düşük ebeveyn desteğine, ebeveyn-çocuk ilişkisinde bozulmaya ve çocuklarda davranışsal sorunlara yol açmaktadır (46). Bunun yanı sıra boşanma sürecinde çocukların ebeveynlerinin çatışmaları sağlıklı bir şekilde çözümleyemediğini ve birbirlerine düşmanca davrandıklarını görmesi, olumsuz ebeveyn modelini kendi arkan ilişkilerine yansıtmasına ve zorba/kurban davranışı sergilemelerine sebep olmaktadır (47). Bu sonuçlar arkan şiddetinin önlenmesinde çocukların içinde buldukları ailenin özellikleri göz önüne alınarak müdahale programlarının uygulanmasının önemini ortaya koymaktadır.

Çalışmada elde edilen diğer bir bulgu ise arkan şiddetine maruz kalma ile arkanlarına şiddet uygulama arasında pozitif ilişki olmasıdır. Zorba-kurban rolü birbirini etkileyen bir döngüde gerçekleşmekte, çocuklar hem zorbalık yapmakta hem de zorbalığa hedef olabilmektedir. Literatürde arkanları tarafından dışlanan, kolay bir hedef olarak görülen ve arkan şiddetine maruz kalan çocukların diğer arkanlarına zorbaca davrandıkları veya güçlü arkanları tarafından zorbalığa uğrayan çocukların azalan benlik saygılarını artırmak amacıyla kendilerinden daha güçsüz arkanlarına zorbalık yaptıkları belirtilmektedir (18,48). Ayrıca zorba-kurban olan çocukların sosyal kabullerinin yetersiz olması, hem zorba hem de kurban olmanın olumsuz

yanlarını aynı anda yaşamaları nedeniyle zorba-kurban ilişkisinden kendilerini çıkaramadıkları sürece ileriki yaşamlarında daha fazla riske sahip oldukları vurgulanmaktadır (6,9,16,23).

Araştırmanın görece küçük bir grupta yürütülmesi nedeniyle sonuçlarının kendi evrenine genellenebilirliği ve akran şiddetinin öğretmen bildirimlerine dayalı olarak incelenmesi önemli kısıtlılıklarındandır. Ayrıca kesitsel tipte gerçekleştirilen bu çalışma neden-sonuç ilişkisi bakımından kesitsel araştırmaların taşıdığı kısıtlılıklara sahiptir.

Bu araştırmada erkek, ebeveyn eğitim düzeyi düşük, ebeveyn tutumu baskıcı olan, babası çalışmayan, parçalanmış aile yapısına sahip çocukların akran şiddetine maruz kalma ve akran şiddeti uygulama açısından yüksek risk taşıdıkları belirlenmiştir. Ayrıca akran şiddetine maruz kalma düzeyi arttıkça akran şiddeti uygulama düzeyinin de arttığı saptanmıştır. Bu doğrultuda öğretmen bildirimlerinin yanı sıra akran, anne-baba görüşleri, gözlem tekniği kullanılarak akran şiddetinin türlerini ve nedenlerini ortaya koyan prospektif çalışmalar yapılabilir. Akran şiddetinin önlenmesi için ebeveynlere, öğretmenlere ve okul yöneticilerine eğitimler yapılabilir. Okul-aile işbirliği içinde çocukların akran ilişkilerini geliştirmeye yönelik sosyal beceri programları düzenlenebilir. Gerekli durumlarda çocuk ve aile sağlık kuruluşuna ya da rehberlik merkezine yönlendirilebilir.

KAYNAKLAR

1. Helgeland A, Lund I. Children's voices on bullying in kindergarten. *Early Childhood Education Journal* 2017; 45: 133–41.
2. Gower Al, Lingras KA, Mathieson LC, Kawabata Y, Crick NR. The role of preschool relational and physical aggression in the transition to kindergarten: Links with social-psychological adjustment. *Early Education and Development* 2014; 25: 619–40.
3. Salı G. Okul öncesi dönem çocuklarında akran ilişkilerinin ve akran şiddetine maruz kalmanın çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2014; 43: 195–216.
4. Engle JM, McElwain NL, Lasky N. Presence and

quality of kindergarten children's friendships: Concurrent and longitudinal associations with child adjustment in the early school years. *Infant and Child Development* 2011; 20: 365–86.

5. Ostrov JM, Massetti GM, Stauffacher K, Godleski SA, Hart KC, Karch KM, et al. An intervention for relational and physical aggression in early childhood: A preliminary study. *Early Childhood Research Quarterly* 2009; 24: 15–28.
6. Vlachou M, Andreou E, Botsoglou K, Didaskalou E. Bully/victim problems among preschool children: A review of current research evidence. *Educational Psychology Review* 2011; 23: 329–58.
7. Healy KL, Sanders MR, Iyer A. Parenting practices, children's peer relationships and being bullied at school. *Journal of Child and Family Studie.* 2014; 24: 127–40.
8. Ostrov JM. Forms of aggression and peer victimization during early childhood: A short-term longitudinal study. *Journal of Abnormal Child Psychology* 2008; 36: 311–22.
9. Saracho ON. Bullying: Young children's roles, social status, and prevention programmes. *Early Child Development and Care* 2017; 187: 68–79.
10. Al-Mohtadi RM, Al-daraba'h IT. School bullying and its effect on the psychology of the kindergarten's child from the point of view of the female teachers. *Inter. J. Edu. Res. Technol* 2015; 6: 32–9.
11. Godleski SA, Kamper KE, Ostrov JM, Hart EJ, Blakely-McClure SJ. Peer victimization and peer rejection during early childhood. *J Clin Child Adolesc Psychol* 2015; 44: 380–92.
12. Uysal H, Dinçer Ç. Peer bullying during early childhood. *Journal of Theoretical Educational Science* 2012; 5: 468–83.
13. Olweus D. A profile of bullying at school. *Educational Leadership* 2003; 60: 12–7.
14. Hong JS, Espelage DL. A review of research on bullying and peer victimization in school: An ecological system analysis. *Aggression and Violent Behavior* 2012; 17: 311–22.
15. Vlachou M, Botsoglou K, Andreou E. Assessing bully/victim problems in preschool children: A multimethod approach. *Journal of Criminology* 2013; 2013: 1–8.
16. Kirves L, Sajaniemi N. Bullying in early educational settings. *Early Child Development*

- and Care 2012; 182: 383–400.
17. Salmivalli C. Bullying and the peer group: A review. *Aggression and Violent Behavior* 2010; 15: 112–20.
  18. Perren S, Alsaker FD. Social behavior and peer relationships of victims, bully-victims, and bullies in kindergarten. *The Journal of Child and Psychology and Psychiatry* 2006; 47: 45–57.
  19. Bierman KL, Kalvin CB, Heinrichs BS. Early childhood precursors and adolescent sequelae of gradeschool peer rejection and victimization. *J Clin Child Adolesc Psychol* 2015; 44: 367–79.
  20. Fisher HL, Moffitt TE, Houts RM, Belsky DW, Arseneault L, Caspi A. Bullying victimization and risk of self harm in early adolescence: Longitudinal cohort study. *British Medical Journal* 2012; 344: 1–9.
  21. Perren S, Etekal I, Ladd GW. The impact of peer victimization on later maladjustment: mediating and moderating effects of hostile and self-blaming attributions. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 2012; 54: 46–55.
  22. Ilola AM, Lempinen L, Huttunen J, Ristkari T, Sourander A. Bullying and victimisation are common in four-year-old children and are associated with somatic symptoms and conduct and peer problems. *Acta Paediatrica* 2016; 105: 522–28.
  23. Repo L, Sajaniemi N. Prevention of bullying in early educational settings: pedagogical and organisational factors related to bullying. *European Early Childhood Education Research Journal* 2015; 23: 461–75.
  24. Aydoğan Y, Özyürek A. Okul öncesi çocuklarda şiddet davranışları. *Uluslararası Aile Çocuk ve Eğitim Dergisi* 2013; 2: 1–18.
  25. Yıldız EÇ, Sümer ZH. Preschool children and violence: Exposure and victimization levels. *Elementary Education Online* 2010; 9: 630–42.
  26. Ogelman HG, Sarıkaya HE. Beş yaş çocuklarının akran şiddetine maruz kalma ve akran şiddetini uygulama düzeylerinin izlenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2016; 37: 187–203.
  27. Saracho ON. Bullying prevention strategies in early childhood education. *Early Childhood Education Journal* 2017; 45: 453–60.
  28. Carter S. The bully at school: An interdisciplinary approach. *Issues Compr Pediatr Nurs* 2012; 35: 153–62.
  29. Dolgun G. Akran zorbalığını önlemede hemşirenin rolü. *HSP* 2018; 5: 95-101.
  30. King K. Violence in the school setting: A school nurse perspective. *The Online Journal of Issues in Nursing* 2014; 31: 35–43.
  31. Ladd GW, Kochenderfer-Ladd B. Identifying victims of peer aggression from early to middle childhood: Analysis of cross-informant data for concordance, estimation of relational adjustment, prevalence of victimization, and characteristics of identified victims. *Psychological Assessment* 2002; 14: 74–96.
  32. Gülay H, Önder A. Reliability and validity of the Turkish version of Ladd and Profilet Child Behavior Scale Victimization Scale and Picture Sociometry Scale to measure peer relations of 5–6 years-old Turkish children. *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 2009; 1: 648–59.
  33. Ogelman HG, Körükçü Ö, Sarıkaya HE, Güngör H, Ersan C. Ladd ve Profilet Çocuk Davranış Ölçeği, Akran Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği ve Resimli Sosyometri Ölçeği'nin dört yaş Türk çocukları için geçerlik güvenirlik çalışmaları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2015; 17: 109–29.
  34. Bonnet M, Goossens FA, Schuengel C. Parental strategies and trajectories of peer victimization in 4 to 5 year olds. *Journal of School Psychology* 2011; 49: 385–98.
  35. Monks CP, Palermi A, Ortega R, Costabile A. A cross-national comparison of aggressors, victims and defenders in preschools in England, Spain and Italy. *The Spanish Journal of Psychology* 2011; 14: 133–44.
  36. Ogelman HG. Aggression levels of 5- to 6-year-old Turkish children in terms of gender, age, and peer relations variables. *Journal of Research in Childhood Education* 2011; 27: 1-16.
  37. Crick NR, Ostrov JM, Burr JE, Cullerton-Sen C, Jansen-Yeh E, Ralston P. A longitudinal study of relational and physical aggression in preschool. *Applied Developmental Psychology* 2006; 27: 254–68.
  38. Ostrov JM, Keating CF. Gender differences in preschool aggression during free play and structured interactions. *Social Development* 2004; 13: 255–77.
  39. Arseneault L, Milne BL, Taylor A, Adams F,

- Delgado K, Caspi A. Being bullied as an environmentally mediated contributing factor to children's internalizing problems: A study of twins discordant for victimization. *Archives of Pediatric and Adolescent Medicine* 2008; 162: 145–50.
40. İkiz S, Samur AÖ. Okul öncesi dönem çocuklarında fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın ebeveyn tutumları açısından incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2016; 13: 159–75.
41. Burk LR, Park JH, Armstrong JM, Klein MH, Goldsmith HH, Zahn-Waxler C, et al. Identification of early child and family risk factors for aggressive victim status in first grade. *J Abnorm Child Psychol* 2008; 36: 513–26.
42. Perren S, Stadelmann S, von Klitzing K. Child and family characteristics as risk factors for peer victimization in kindergarten. *Schweizerische Zeitschrift für Bildungswissenschaften* 2009; 31: 13–32.
43. Bowes L, Arseneault L, Maughan B, Taylor A, Caspi A, Moffitt TE. School, neighborhood, and family factors are associated with children's bullying involvement: A nationally representative longitudinal study. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 2009; 48: 545–53.
44. Tippett N, Wolke D. Socioeconomic status and bullying: A meta-analysis. *Am J Public Health* 2014; 104: 48–59.
45. Bond L, Carlin JB, Thomas L, Rubin K, Patton G. Does bullying cause emotional problems? A prospective study of young teenagers. *British Medical Journal* 2001; 323: 480–4.
46. Öngider N. Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 2013; 2: 140–61.
47. Buehler C, Gerard JM. Marital conflict, ineffective parenting and children's and adolescents' maladjustment. *J Marriage Fam* 2002; 64: 78–92.
48. Griffin RS, Gross AM. Childhood bullying: Current empirical findings and future directions for research. *Aggression and Violent Behavior* 2004; 9: 379–400.